

Metodologija psiholoških istraživanja 1

Obrada frekvencijski 2

6. novembar 2018

A. Frekvencijski nacrti

- Univarijantni frekvencijski nacrti
  - organizacija podataka
  - deskriptivne statističke mere **verovatnoća**
  - prikaz rezultata**

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 2

analize višestrukih bacanja kocke

- (a) bacanje jedne kocke (B1K)
  - skup svih mogućih PD je {1, 2, 3, 4, 5, 6}
  - za svaki PD verovatnoća je $p = 1/6$
- (b) bacanje dve kocke (B2K): **prva** kocka i **druga** kocka
  - šta je skup svih mogućih PD?

	1	2	3	4	5	6
1	(1,1)	(1,2)	(1,3)	(1,4)	(1,5)	(1,6)
2	(2,1)	(2,2)	(2,3)	(2,4)	(2,5)	(2,6)
3	(3,1)	(3,2)	(3,3)	(3,4)	(3,5)	(3,6)
4	(4,1)	(4,2)	(4,3)	(4,4)	(4,5)	(4,6)
5	(5,1)	(5,2)	(5,3)	(5,4)	(5,5)	(5,6)
6	(6,1)	(6,2)	(6,3)	(6,4)	(6,5)	(6,6)

- kolike su verovatnoće svakog od ovih događaja?
  - događaji su jednako verovatni, nezavisni, i ima ih $6 \times 6 = 36$
    - po pravilu jednako verovatnih događaja: $p = 1/N = 1/36 = 0.028$
    - po pravilu preseka: dva bacanja su nezavisni događaji
      - $p = (1/6) \cdot (1/6) = 1/36 = 0.028$

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 3

- kolike su verovatnoće sledećih složenih događaja:
  - da na obe kocke padne 6 (tj. i na **prvoj** i na **drugo**)?
    - jedan način: skup: $S = \{(6,6)\}$; $n=1$; $p = 1/36$
    - drugi način: presek dva nezavisna događaja, pa je $p = (1/6) \cdot (1/6) = 1/36$
  - da zbir na dve kocke bude 12?
    - skup: $S = \{(6,6)\}$; $n=1$; $p = 1/36$
  - da zbir na dve kocke bude tačno 11?
    - skup: $S = \{(6,5), (5,6)\}$; $n=2$
    - $p = 1/36 + 1/36 = 2/36 = 1/18$
  - da zbir na dve kocke bude bar (odn. najmanje) 11?
    - skup: $S = \{(6,5), (5,6), (6,6)\}$; $n=3$; $p = 3/36 = 1/12$
  - da na prvoj kocki padne paran broj a na drugoj neparan?
    - jedan način: prebrojavanje povoljnih događaja
      - $\{(2,1), (2,3), (2,5), (4,1), (4,3), (4,5), (6,1), (6,3), (6,5)\}$
      - $n = 9$; $p = 9/36 = 1/4$
    - drugi način: radi se o preseku dva nezavisna događaja
      - događaj A: pao je paran broj, $p=1/2$; događaj B: pao je nep. broj, $p=1/2$
      - $p(\text{Pr}(A,B)) = p(A) \cdot p(B) = (1/2) \cdot (1/2) = 1/4$

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 4

- da bar na jednoj kocki padne 6 (tj. ili na prvoj ili na drugoj ili na obe)?
  - radi se o verovatnoći **unije** A i B, $C = \text{Un}(A, B)$
  - događaj A: na prvoj kocki pada 6; $p(A) = 1/6$
  - događaj B: na drugoj kocki pada 6; $p(B) = 1/6$
  - jedan način: prebrojavanje povoljnih događaja
    - ima ih 11, pa je $p(C) = 11/36 = 0.31$
  - drugi način: pravilo komplementa, više puta
    - $Ko(A)$: na prvoj kocki ne pada 6
      - $p(Ko(A)) = 1 - 1/6 = 5/6 = 0.83$
    - $Ko(B)$: na drugoj kocki ne pada 6
      - $p(Ko(B)) = 1 - 1/6 = 5/6 = 0.83$
    - učimo događaj D: ni na prvoj ni na drugoj kocki ne pada 6
      - to je presek $Ko(A)$ i $Ko(B)$, tj. $D = \text{Pr}(Ko(A), Ko(B))$
        - $p(D) = p(Ko(A)) \cdot p(Ko(B)) = (5/6) \cdot (5/6) = 25/36 = 0.69$
    - učimo: C ('bar na jednoj pada 6') i D ('ni na jednoj ne pada 6') su **komplementi**, tj. $C = Ko(D)$, i obrnuto
      - C se dešava kada se D ne dešava, i obrnuto
    - stoga je $p(C) = p(Ko(D)) = 1 - p(D) = 1 - 25/36 = 36/36 - 25/36 = 11/36 = 0.31$

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 5

- sve do sada razmatrane verovatnoće događaja A, događaja B, itd., nazivaju se **bezuslovne verovatnoće (BV)**, sa oznakama $p(A)$, $p(B)$, ...
- osim bezuslovnih, postoje i **uslovne verovatnoće (UV)**
  - $p(A|B)$: verovatnoća da se desi događaj A pod uslovom da se desio događaj B
- PRIMER:** bacanje kocke
  - događaj A: 'pala je šestica' ('6'); događaj B: 'pao je paran broj' ('paran')
  - odgovarajuće **bezuslovne** verovatnoće: $p('6') = 1/6$; $p(\text{'paran'}) = 1/2$
  - razmotrimo **događaj A|B**: događaj da padne 6, *pod uslovom* da je pao paran broj
    - tj., ako znamo da je pao paran broj, kolika je verovatnoća da je to šestica?
    - to je **uslovna** verovatnoća $p('6'|\text{'paran'}) = 1/3$, jer kocka ima samo tri parna broja
- važno je uočiti: $p(A|B)$ nije isto što i $p(B|A)$
  - događaj 'paran|6': događaj da je pao paran broj, *pod uslovom* da je pala šestica
  - odgovarajuća **uslovna** verovatnoća: $p(\text{'paran'}|6) = 1$, jer je šestica paran broj
- PRIMER:**
  - $p(R)$: **bezuslovna** verovatnoća da neka osoba oboli od raka pluća
  - $p(P)$: **bezuslovna** verovatnoća da je neka osoba pušač
  - $p(R|P)$: **uslovna** verovatnoća da neka osoba oboli od raka pluća, ako je pušač
  - $p(P|R)$: **uslovna** verovatnoća da je neka osoba pušač, ako je obolela od raka pluća

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 6

- navodili smo pravila računanja verovatnoća koja su važila uz **ograničenja**:
  - pravilo unije**
    - ograničeno pravilo unije:** $p(\text{Un}(A,B)) = p(A) + p(B)$
      - važi samo ako su A i B **isključivi**, tj. $\text{Pr}(A,B) = \{ \}$
    - postoji i **opšte pravilo unije:** $p(\text{Un}(A,B)) = p(A) + p(B) - p(\text{Pr}(A,B))$
      - važi bez obzira da li su A i B isključivi ili nisu
      - ako jesu, onda je $p(\text{Pr}(A,B)) = 0$, što je skladu sa starijim pravilom
      - PRIMER:** za $A = \{1,2,3,4\}$, $B = \{3,4,5,6\}$, koliko je $p(\text{Un}(A,B))$?
        - učimo da je $\text{Pr}(A,B) = \{3,4\}$ i $\text{Un}(A,B) = \{1, 2, 3, 4, 5, 6\}$
        - $p(\text{Un}(A,B)) = p(A) + p(B) - p(\text{Pr}(A,B)) = 2/3 + 2/3 - 1/3 = 1$
  - pravilo preseka**
    - ograničeno pravilo preseka:** $p(\text{Pr}(A,B)) = p(A) \cdot p(B)$
      - važi samo ako su događaji A i B **nezavisni**
    - nezavisnost se može definisati preko uslovnih verovatnoća:
      - A i B su nezavisni ako važi: $p(A|B) = p(A)$ i $p(B|A) = p(B)$
    - npr., ako bacamo dve kocke, verovatnoća ishoda bacanja na jednoj kocki (događaj A) *ne zavisi* od toga šta je palo na drugoj (događaj B)
      - neka je A: pala je 6; tada je $p(6|1) = p(6|2) = \dots = p(6|6) = 1/6$

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 7

- postoji i **opšte pravilo preseka**: $p(\text{Pr}(A,B)) = p(A) \cdot p(B|A) = p(B) \cdot p(A|B)$
- pravilo važi bez obzira da li su A i B nezavisni ili nisu
- ako jesu: važi $p(B|A)=p(B)$ i $p(A|B)=p(A)$, pa važi staro pravilo $p(\text{Pr}(A,B))=p(A) \cdot p(B)$
  - ponekad se ovako **definiše** nezavisnost A i B
- PRIMER**: koja je p događaja: dva puta za redom iz špila karata izvučena je dama?
  - A: 'prvo vučenje: dama'; B: 'drugo vučenje: dama'
  - A i B **nisu isključivi**: mogu oba da se dese
  - A i B **nisu nezavisni**: od ishoda prvog vučenja zavisi verovatnoća izvlačenja dame u drugom vučenju (pod pretpostavkom da se prva karta ne vraća u špil)
  - važi: $p(A) = 4/52 = 1/13 = 0.077$; $p(B|A) = 3/51 = 0.059$
  - rešenje: $p(\text{Pr}(A,B)) = p(A) \cdot p(B|A) = (4/52) \cdot (3/51) = (0.077) \cdot (0.059) = 0.0045$
  - ako bi prva karta bila vraćena u špil, događaji bi bili nezavisni, $p(B) = p(A) = 1/13$
    - $p(\text{Pr}(A,B)) = p(A) \cdot p(B) = (1/13) \cdot (1/13) = 0.0059$ (što je veće od 0.0045)
- iz opšteg pravila preseka sledi: $p(A) \cdot p(B|A) = p(B) \cdot p(A|B)$
- odavde sledi **Bejzovo** (engl: Bayes) **pravilo**: $p(B|A) = p(A|B) \cdot p(B) / p(A)$
  - dakle, **jednu** od dve uslovne verovatnoće, $p(B|A)$, možemo izračunati ako znamo **drugu** uslovnu verovatnoću, $p(A|B)$, i obe безусловne verovatnoće, $p(A)$ i $p(B)$
  - npr.: $p(\text{paran} | 6) = p(6 | \text{paran}) \cdot p(\text{paran}) / p(6) = (1/3) \cdot (1/2) / (1/6) = 1$
  - ovo pravilo ima široku primenu u raznim oblastima nauke

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 8

- opšta struktura opisanih primera:
- (a) ako su za slučajeve sa dva moguća prosta događaja ispunjena sledeća 3 uslova:
  - verovatnoće se sabiraju do 1, tj. jedan ima verovatnoću p a drugi 1-p
  - te dve verovatnoće mogu biti **jednake**, npr. $p(P) = p(G) = 0.5$, ali ...
  - te dve verovatnoće mogu biti **različite**, npr. $p(\text{'des'}) = 0.93$, $p(\text{'lev'}) = 0.07$
  - događaji su nezavisni
    - npr.: bacanje jednog novčića ne utiče na bacanje drugog
    - npr.: rukost jedne osobe ne zavisi od rukosti druge osobe
  - vrši se jedno, ili dva, ili ... N posmatranja i utvrđivanja ishoda
    - npr.: novčić se baca jednom, dva puta, ..., N puta
    - npr.: utvrđuje se rukost jedne osobe, dve osobe, ..., N osoba
- takvi slučajevi nazivaju se **Bernulijeve šeme** ili **binomne (binomijalne) situacije**
  - utvrđene verovatnoće **složenih** događaja se nazivaju **binomijalne verovatnoće**
- (b) ako su za slučajeve sa više od dva prosta događaja ispunjena ista tri uslova:
  - verovatnoće se sabiraju do 1; događaji su nezavisni
  - vrši se jedno, ili dva, ili ... N posmatranja i utvrđivanja ishoda
- takve situacije nazivaju se **multinomijalne situacije**
  - utvrđene verovatnoće slož. događaja se nazivaju **multinomijalne verovatnoće**

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 9

c. Prikaz rezultata

- rezultati UFN se izražavaju merama prebrojavanja (frekvence, proporcije, procenti) pojedinih kategorija
- rezultati se mogu prikazati **numerički** ili **grafički**

1. Numerički prikaz rezultata UFN

- matrice frekvence (ili proporcija ili procenata) kategorija
  - imaju isti oblik kao matrice nacrti, ali sadrže numeričke podatke
  - često je korisno prikazati i upotpunjenu matricu sa total. frekvencom (N)

konkretni oblik				apstraktni oblik			
	plava	crvena					
BOJA	35	65	POL	25	75	100	
				a_1	a_2	T	
				f_1	f_2	N	

	Klinton	Trump	drugi	ZBIR
	65,853,516	62,984,824	7,801,446	136,639,786

	desnoruki	levoruki	
RUKOST	92.6%	7.4%	100%

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 10

2. Grafički prikaz rezultata UFN: tri glavne varijante

- štipčasti grafikoni
- kružni grafikoni
- linijski grafikoni (biće prikazani kasnije)
- štipčasti (stupčasti) grafikoni** (engl.: 'bar graphs')
  - način prikaza rezultata: visina odn. dužina štipčica (stubića)
  - postoje tri vrste: **1D, 2D i 3D grafikoni**
  - jednodimenzionalni (1D) odn. jedno-osni grafikoni**
    - ne koriste se često u UFN
    - 'nastavljeni' stubići

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 11

- dvodimenzionalni (2D) odn. dvo-osni grafikoni**
  - prikazuju se pomoću 2D ko-ordinatnog sistema, sa dve ose
  - stubići nisu 'nastavljeni' već 'naporedni'
  - grafikoni imaju veći broj **grafičkih** i **tekstualnih** elemenata
  - štipčici, osa varijable, osa mere, mreža, oznake varijabli** i njenih kategorija, oznake mere i mernih jedinica, naslov
  - osa varijable je često horizontalna (x-osa, apscisa) ali može biti i vertikalna (y-osa, ordinata), što je ponekad pogodnije

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 12

- trodimenzionalni (3D) odn. tro-osni grafikoni**
  - grafikoni imaju treću osu, koja predočava dubinu
  - štipčici su postavljeni u perspektivi, u raznim varijantama

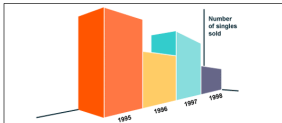
- 3D prikazi mogu da deluju atraktivnije od 2D prikaza
- međutim, dubina obično ne nosi nikakvu korisnu informaciju
- ovakvi prikazi mogu čak i da otežaju shvatanje rezultata
  - npr., za razliku od 2D prikaza, u gornjim 3D prikazima nije sasvim jasno vidljivo kolike su zaista frekvence muškaraca (25) i žena (75)

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 13

primeri neprikladnih 3D grafikona

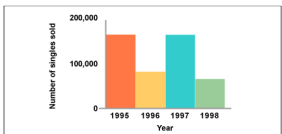
kod 3D grafikona perspektiva može da oteža uvid u stvarne razlike u veličinama

3D grafikon

da li prodaja zaista konstantno opada tokom vremena?

2D grafikon

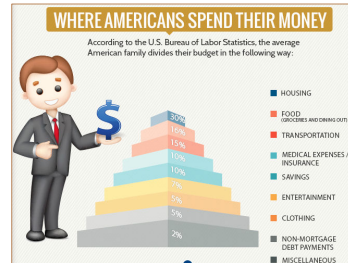
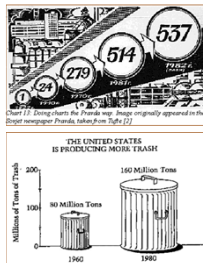

ne!

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 14

postoje i mnogi drugi primeri neprikladnih grafikona nesklad numeričkih i geometrijskih veličina

odn. nesklad brojeva i odgovarajućih oblika (površina i zapremina)

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 15

primeri neprikladnih grafikona

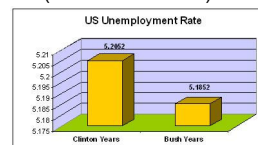
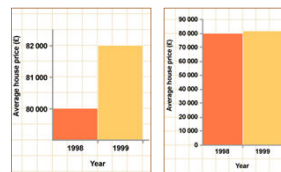
nesklad brojeva i geometrije

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 16

primeri neprikladnih grafikona

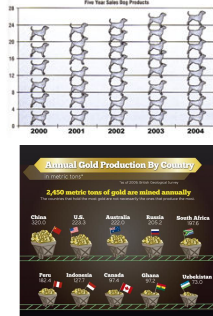
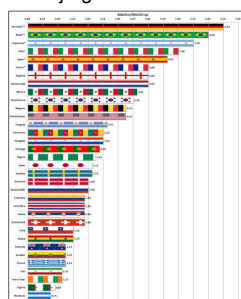
izbor ose mera može da zavara (dovede u zabludu)

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 17

primeri neprikladnih grafikona

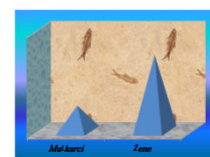
nepotrebni detalji odvrćaju pažnju i ne pomažu razumevanju sadržaja grafikona

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 18

primeri neprikladnih grafikona

sumnjiva estetika: nepotrebno složeni, šareni, drečavi i neukusni grafički prikazi

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 19

primeri duhovitih grafikona

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 20

primeri dečjih grafikona

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 21

primeri kreativnih grafikona

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 22

• kružni grafikoni

- 'pie graphs' (engl.: 'pie'; pita); srpski: 'burek grafikoni'?
- način prikaza rezultata:
  - ceo uzorak (100%) je prikazan površinom kruga
  - udeo (procent) pojedinih kategorija prikazan je segmentima kruga

2D grafikoni

3D grafikoni

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 23

primeri neprikladnih grafikona

kod 3D grafikona perspektiva može da oteža uvid u odnose

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 24

primeri neprikladnih grafikona

zbir procenata veći ili manji od 100%

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 25

primeri neprikladnih grafikona
nesklad veličina brojeva i površina sektora grafikona

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 26

primeri neprikladnih grafikona
nesklad veličina brojeva i površina sektora grafikona

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 27

primeri neprikladnih grafikona
zbir procenata manji od 100% +
nesklad veličina brojeva i sektora grafikona +
sumnjiva estetika

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 28

primeri neprikladnih grafikona
prenatrani grafikoni

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 29

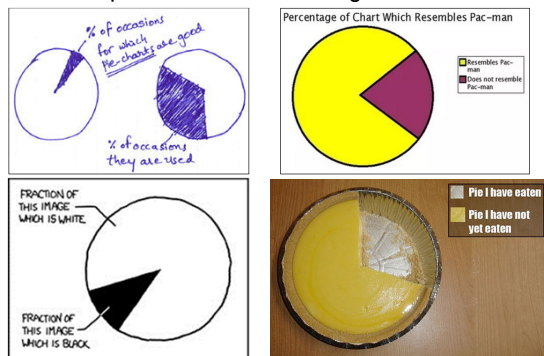
primeri neprikladnih grafikona
prenatran +
vizuelno nečitljiv +
3D grafikon

1. Univarijati frekvencijski nacrti (UFN) 30

primeri duhovitih grafikona

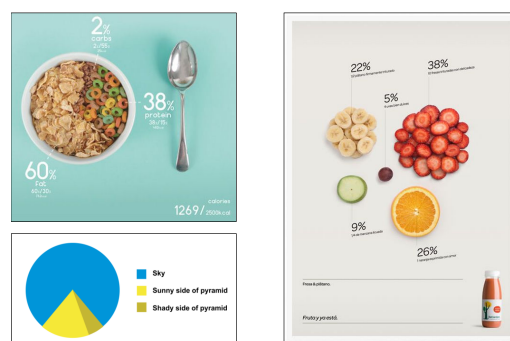
1. Univarijratni frekvencijski nacrti (UFN) 31

primeri autoreferentnih grafikona

1. Univarijratni frekvencijski nacrti (UFN) 32

primeri kreativnih grafikona

1. Univarijratni frekvencijski nacrti (UFN) 33

d. Struktura i značajnost rezultata

- struktura rezultata
  - njom se bavi: *deskriptivna statistika*
  - odgovara na pitanje: *šta je dobijeno na uzorku?*
  - odgovor daju: deskriptivne statističke mere
    - frekvencija, proporcija, procent, šansa
    - ove mere se prikazuju numerički ili grafički
  - strukture rezultata kod UFN su relativno jednostavne
- značajnost rezultata
  - njom se bavi: *statistika zaključivanja*
  - odgovara na pitanje: *šta se na osnovu strukture rezultata na uzorku može zaključiti o strukturi rezultata u populaciji?*
  - ključni problem: retko će rezultat istraživanja biti potpuno jasan i nedvosmislen

1. Univarijratni frekvencijski nacrti (UFN) 34

- **PRIMER:** ispitivanje preferencija beba za boju
  - subjekti: ženske bebe; uzorak: N=100
  - boje cucli: crvena (C); plava (P)
  - primeri struktura rezultata:
    - rezultati idealni za tumačenje
      - C:P = 100:0 (100 beba bira crvenu cuclu, 0 plavu)
        - zaključak: očito je da postoji preferencija crvene boje
      - C:P = 50:50 (50 beba bira crvenu cuclu, 50 plavu)
        - zaključak: očito je da ne postoji preferencija
    - takve rezultate lako je interpretirati i bez ikakve statistike
    - nažalost, veoma retko se dobijaju u istraživačkoj praksi
  - realističniji rezultati, teži za tumačenje:
    - C:P = 65:35; C:P = 60:40; C:P = 55:45
    - šta se na osnovu ovakvih rezultata može zaključiti o populaciji?
    - da li postoji ili ne postoji preferencija za crvenu boju?

1. Univarijratni frekvencijski nacrti (UFN) 35

- pod kojim uslovima možemo uopštiti rezultat na populaciju?
- jedan (ali ne jedini) uslov: *reprezentativnost* uzorka
- setimo se: uzorak je samo *deo* populacije (često vrlo mali)
  - rezultat na uzorku *neće* nužno biti popuno veran odraz stanja u populaciji
  - uvek će na ishod uticati i *slučaj*, tj. razne nesistematske spoljne varijable
  - **PRIMER:** neka je na uzorku dobijeno C:P = 60:40
    - *to ne znači* da će u *populaciji* odnos biti isti kao u datom uzorku
- u istraživanjima će uvek postojati **uzoračka varijabilnost**
  - naime, rezultati na *različitim* uzorcima, čak i ako su svi reprezentativni, *neće* svi biti numerički identični
  - npr. u jednom istraživanju rezultat može biti 60:40, u drugom 55:45, itd
- ovaj problem će postojati čak i ako istraživaču nisu bitni numerički, kvantitativni odnosi već samo ordinalni
  - u psihološkim istraživanjima često su takvi odnosi mnogo važniji
  - npr. bitno pitanje će biti da li u populaciji bebe više vole crvenu boju od plave, tj da li uopšte *postoji* preferencija, a ne da li je odnos tačno 60:40

1. Univarijratni frekvencijski nacrti (UFN) 36

- problem: ne možemo nužno računati ni sa time da rezultat na uzorku ispravno odražava *ordinalne* odnose u populaciji
  - **PRIMER:** neka u *uzorku* bebe nešto češće biraju crvene cucle
    - problem: taj rezultat bi *mogao* biti posledica slučaja
    - u *populaciji* ne bi morala da postoji bitna razlika (ili bi čak mogla postojati izvesna preferencija za plave cucle)
- ključno pitanje o strukturi rezultata:
  - da li je razlika dobijena na uzorku:
    - (a) *dovoljno velika*: relativno verno odražava stanje u populaciji
      - tj. ima osnova da se zaključi da razlika postoji i u populaciji
      - razlika u populaciji ne mora nužno biti *numerički* ista kao u uzorku, ali bi bar bila u istom *smeru* kao u uzorku (ordinalni zaključak)
    - ili je (b) *nedovoljno velika*: nema dovoljno osnova da se zaključi da verno odražava stanje u populaciji
      - tj. ne može se isključiti mogućnost da je dobijena razlika samo posledica *slučaja* odn. nesistematskih spoljnih varijabli

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 37

- nezadovoljavajući odgovori na gornje ključno pitanje o strukturi rezultata:
  - zaključivati samo na osnovu postojanja numeričke razlike
  - osloniti se na sopstvenu intuiciju šta je veliko a šta malo
  - omalovažiti problem kvantiteta
- široko prihvaćeno rešenje ovog problema u empirijskim istraživanjima:
  - upotreba **testova statističke značajnosti**
    - to su veoma korisne istraživačke alatke, pod uslovom da se ispravno i stručno primenjuju
    - oni pomažu istraživaču u interpretaciji nalaza, i olakšavaju uvid i razumevanje rezultata
    - naime, testovi omogućavaju *procenu verovatnoće* da je ishod samo posledica slučaja
      - ta procena se zasniva na matematici, a ne na intuiciji

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 38

- istraživačka *pitanja* i *odgovori*
- **istraživačko pitanje**: sažeto i precizno formulisano *pitanje* na koje istraživanje treba da pruži odgovor
  - *PRIMER!*: 'da li ženske bebe radije biraju crvenu nego plavu boju?'
    - 'da li je vreme reakcije brže kod levorukih nego kod desnorukih ljudi?'
- odgovori na istraživačko pitanje su određene *hipoteze* (pretpostavke) o ishodu istraživanja
  - te hipoteze mogu biti *istraživačke* i *statističke*
- **istraživačka (radna) hipoteza**: sažet i precizno formulisani *odgovor* na istraživačko pitanje
  - često (mada ne uvek) takvom hipotezom se iznosi pretpostavka da postoje neke razlike između grupa objekata (subjekata ili stimulusa)
  - *PRIMER!*: 'ženske bebe preferiraju crvenu boju u odnosu na plavu'
    - 'levoruke osobe imaju brže vreme reakcije od desnorukih'
    - 'posle tretmana smanjiće se broj popušanih cigareta'

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 39

- statističke hipoteze (statistički modeli)
  - dve *statistički* formulisane pretpostavke o stanju u *populaciji*
- **1. nulta hipoteza (H₀)**
- ova hipoteza najčešće (mada ne uvek) tvrdi da izvesna razlika u populaciji *ne postoji* (tj. da je *nulta*)
  - *PRIMER!*: u populaciji ne postoji preferencija za neku boju
  - H₀ je često *suprotna* radnoj hipotezi istraživača, koja obično tvrdi da izvesna razlika *postoji* (tj. da *nije nulta*)
  - ovakva formulacija H₀ kao negativne tvrdnje nije sasvim intuitivna, ali je deo *danas* prevladavajućeg statističkog pristupa
- nulta hipoteza se podvrgava *testovima statističke značajnosti*
- na osnovu *ishoda* testa donosi se odluka o H₀, a ima dve mogućnosti:
  - H₀ može da se *odbaci* odn. *ne prihvati*, a to se dešava ako:
    - postoje dovoljni statistički razlozi da se zaključi da H₀ nije tačna
  - H₀ može da se *ne odbaci*, a to se dešava ako:
    - ne postoje dovoljni statistički razlozi da se zaključi da H₀ nije tačna
    - tj., možda H₀ nije tačna, ali nam statistika ne daje osnove da to tvrdimo
    - stoga neodbacivanje H₀ *ne znači* da se ona *prihvata!*

1. Univarijantni frekvencijski nacrti (UFN) 40

- **2. alternativna hipoteza (H_a)**: hipoteza *suprotna* nultoj hipotezi
  - obično glasi da neka razlika *nije* nulta, slično radnoj hipotezi
  - u standardnim testovima H_a se obično ne testira direktno, već se o njoj odlučuje zavisno od ishoda testa H₀:
    - ako se odbaci H₀, H_a se prihvata
    - ako ne odbaci H₀, H_a se ne prihvata
- testiranje H₀ se vrši u okviru statističke obrade rezultata većine empirijskih istraživanja u psihologiji (i drugim disciplinama)
- razmotrićemo testiranje H₀ u sve tri vrste nacrti
  - u različitim nacrtima H₀ ima različite oblike, ali srodnu strukturu
- razmotrićemo najpre testiranje H₀ u UFN sa dve kategorije
  - u UFN sa dve kategorije je prisutna većina suštinskih aspekata testiranja H₀ koji se javljaju i u drugim, složenijim nacrtima
- U UFN sa dve kategorije, H₀ i H_a su pretpostavke o proporcijama te dve kategorije (p₁ i p₂) u *populaciji*